

PALESZTINAI MAGYAR ZSIDÓ EJTŐERNYŐSÖK A FASIZMUS ELLENI HARCBA

A történész meglehetősen zavarban van: merjen-e, szabad-e szólnia egy olyan témáról, ahol maga is érzi, hogy ismeretei hézagosak. Az itt tárgyalt eseményeket a brit speciális szervek, az Intelligence Service és a SOE, a Különleges Hadműveletek Szolgálatja szervezte és vezette. Ezek levéltári forrásanyaga gyakorlatilag ma még nem kutatható. A témát érintő könyvekhez is nehéz hozzájutni. Az egykori résztvevők sem szívesen szólnak meg, hiszen legtöbbjük titkok hordozója, akiket írásos nyilatkozat is 30 év hallgatásra kötelezett. Évtizedeken át az izraeli kutatóktól is el voltunk zárva, így arra sem volt mód, hogy közösen szedjük össze az itt-ott fellelhető ismeretanyagot. Jelen írás így csupán tudásunk mai, esetleges szintjét tükrözi. A szerző egyben kéréssel fordul minden olvasójához, ismereteivel segítsen kiegészíteni az itt feltárt történeti anyagot.

A londoni székhelyű SOE (Special Operations Executive) különleges katonai és politikai akciókat végrehajtó szervezet volt. A Kairóba települt törzse mintegy 4000 fővel és 40 repülőgéppel látta el szolgálatát. Érdekkörébe tartozott Dél-, Kelet- és Közép-Európa, jelesen a Balkán, Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország is.

A Szolgálat a brit domíniumokban, a mandátumterületeken olyan férfiakat és nőket keresett, akik a jelzett térségből származtak, helyi és nyelvi ismeretekkel rendelkeztek, s akik készek voltak arra, hogy önkéntes jelentkezéssel adott esetben szülőföldjükön segítsék a szövetségek antifasiszta harcát.

Toborzás folyt pl. a kanadai magyarok körében is. Innen ötvenen jelentkeztek, akik közül csupán 6 fő élte túl a háború rémségeit. Palesztinában 1943 novemberétől kezdődött el a harcra kész személyek felkutatása. A kibucokból, a Haganah sorából, s a már a brit hadseregben szolgálók közül százak jelentkeztek, hogy készek hazájukban – Szlovákiában, Romániában, Magyarországon – harcolni a németek és követőik ellen.

A sorozáson támasztott rendkívül magas követelményeknek kevesen feleltek meg. Tudomásom

szerint csak 32 fő esett át a kiképzésen, s indult el később harci bevetésre. A kis szám senkit ne tévesztessen meg. Egy rajnyi partizán az ellenség hátáiban akár egy századnyi erővel is felérhet.

A harcra jelentkező zsidók nem is titkolt célja az volt, hogy hazatérve megszervezzék az antifasiszta ellenállást, az önségélyt, testvéreik kimentését. Megbízatásukat a szó legnemesebb értelmében küldetésnek tekintették. Az angolok viszont azt várták tőlük, hogy segítsék a hírszerzést, felderítést, kapcsolódjanak be a brit katonai missziók munkájába. Építsenek ki egy olyan hálózatot, amely a szövetségesek szökött hadifoglyait, lelőtt pilótáit visszajuttatja övéikhez.

A kiválasztott személyek a SOE különleges tanfolyamain vagy a nemzeti szekciók iskoláin rendkívül kemény kiképzést kaptak. Megtanulták a diverziós akciók fortélyait, a partizánharc tudományát. Megismerték a konspiráció, az illegális élet szabályait. Fegyverismeretet tanultak, s részt vettek ejtőernyős kiképzésen is. Arra nevelték őket, hogy viseljék el a megpróbáltatásokat, a fájdalmakat, s még kínzással se törjenek meg. Többen, főleg a nők, rádiós kiképzést kaptak.

Aki bírta a megpróbáltatást, és elvégezte a kurzust, az tiszti rangban a brit hadsereg tagja lett. Új nevet, valamint azonosításra szolgáló fedőnevet kaptak, ami máig szólóan megnehezíti a tettek és személyek azonosítását.

Adatok vannak arra, hogy a zsidó önkéntesek a Ramat Dávid repülőtéren ejtőernyős, a Házoréa kibucban fegyveres kiképzést kaptak. A rádiósokat 1943 novemberétől a Ramat Hákovesban készítették fel. Az egyik csoportban pl. 14 fő volt, míg a másik közös fényképen 21 fő látszik. Az egyik résztvevő, a veszprémi születésű Kaszás Károly büszkén emlegeti, hogy a kiképzés alatt álló csoportjukat meglátogatta David Ben Gurion is.

A kiképzés után az emberek Kairóba kerültek, ahonnan a különleges csoportok kiindulási bázisára, az itáliai Bariba vitték őket.

A teheráni konferencián (1943. XI. 28.–XII. 1.) végleg eldőlt, hogy lesz, s valahol Nyugat-Euró-

pában lesz a II. front. A nyugati szövetségesek számára rendkívül fontossá vált, hogy a németek erejét megosszák, szándékaik felől félrevezessék őket, s azt a látszatot keltsék, hogy az invázió mégiscsak valahol a Balkánon lesz. Neves szakemberek állítása szerint a britek az ún. „Amszterdam hadművelet” keretében nagyarányú megtévesztő akciót hajtottak végre, s ennek során kerültek bevetésre az angol-amerikai különleges egységek, csoportok, megbízottak.

Van, aki azt állítja, hogy ezek csupán a „csalétek” szerepét töltötték be, s valójában feláldozták őket. Szerintem nagy és fontos feladatokat láttak el, amelyek eredménye csak később, más hadműveletek eredményében jelentkezett.

Ma sem tudjuk pontosan, valójában hány csoport került bevetésre. Mert voltak egyes bevetések, voltak párosak is. Volt, hogy más csoporttal közösen kaptak feladatokat. Sőt, az amerikaiak is küldtek ide deszantokat. A feladat jellegétől függően az egyes csoportok, osztagok nemegyszer kevert nemzetiségűek voltak.

A kanadás Durovecz András szerint az ő csoportjuk pl. a hatos számozást kapta. A magam kutatásai alapján az 1943. VI. 10.–1944. X. eleje közötti időszakból 16 nyugati csoport leszállását ismerem Jugoszlávia, Magyarország és Szlovákia területéről. Ilyen eseteket jelentettek pl. Csáktornya, Balatonalmádi, Veszprém, Úrkút körzetéből is. Ezek állományában lehettek palesztinai zsidó önkéntesek is.

Az adatok halmazából végül is 3, karakteresen elkülönülő palesztinai zsidó ejtőernyős csoport tűnik elő. Bevetésük sorrendjében: 1944. III. 13. Szenes Anna (Hanna) csoportja, 1944. IV. 13. Nussbecher Emilék, 1944. IX. 15. Kaszás Károly és társai. Ezek az elnevezések önkényesek, hiszen minden csoportnak volt valós parancsnoka is. Nevükre gyakran csak abból következtethetünk, hogy a gépből ki ugrott elsőnek. Mert ez mindenkor a parancsnok kötelessége volt.

Talán Kaszásékról szóljunk elsőnek. Csoportjukból ő az egyedüli túlélő, így reá maradt a krónika szerepe is. Visszaemlékezéseit könyvben és cikksorozatban is megírta.

A gépre szállt 6 fős csoportból hárman a csehszlovák hadsereghez tartoztak, hárman zsidók voltak. Mindannyian az I.S. 9. osztálya megbízásából repültek a Szlovák Nemzeti Felkelés szabad területe fölé. Feladatuk hírek gyűjtése, rádión történő továbbítása és a lelőtt pilóták összegyűjtése volt. Két harcosnak – Ráfi Reiss, Kaszás Károly – át kellett volna jönnie Magyarországra.

A szeptember 15-én Rutka közelében ejtőernyővel földre tett csoport tagja volt az elsőnek ugró Ráfi Reiss, Cvi Ben-Jákov és Kaszás Károly (később Chaim Chermes néven). A csoportban rádióslányként kapott beosztást a szlovákiai Chá-

viva Rejk is, akit azonban előljárói nem engedtek ugrani, így ő visszamaradt, s csak később jött utánuk, egy a Tri Dubi repülőtérről leszálló géppel.

Később a csoporthoz csatlakozott az év tavaszán Szenes Annáékkal egyszer már bevetett, de Bariba újra visszatért, s most Szlovákiába repült Aba Berdicsev is, akinek Magyarországon át Romániába kellett volna eljutnia. A megbízatásának sajnos nem tudott eleget tenni – a németek elfogták és kivégezték.

A csoport bizonyos Simonds ezredes parancsnoksága alatt egészen október 27-ig teljesítette harci feladatát, amikor is a szlovák felkelők a németek nagy erejű támadása miatt feladták Besztercebányát, és visszavonultak a hegyekbe. Megkezdődött 1944–45 telének kegyetlen partizánháborúja.

Cvi Ben-Jákov parancsnoksága alatt a „Brit katonai küldöttség önálló harci egysége” néven egy 40 fős csoport alakult, amely bevette magát a hegyekbe. Egy fasiszta támadás nyomán azonban súlyos veszteségeik voltak. „Csoportunkat szétkergette az élelmiszerhiány és a hideg” – írja Kaszás Károly. A maradék állomány később csatlakozott az A. Sz. Jegorov parancsnoksága alatt álló Sztálin I. jelzésű partizán brigádhoz, s annak kötelékében harcolt a Vörös Hadsereggel történő egyesülésig.

Az az ejtőernyős csoport, amelyhez Szenes Anna is tartozott, 1944. III. 13-án éjjel startolt Bariból, hogy a repülő Jugoszlávia hegyei között tegye földre utasait. Parancsnokuk a Geri árnevet viselő jugoszláviai Reuven Dafne volt. Ő ugrott elsőnek, majd a rádiós Szenes Anna követte őt. A csoporthoz tartozott az erdélyi Jona Rosen is. Velük volt a brit titkosszolgálat megbízottja, Aba Berdicsev, akinek nem sikerült átjutnia Romániába, ezért – később – visszatért Bariba. 1944 őszén Szlovákiából kísérelte meg végrehajtani feladatát. Az ötödik személy a csoport mellé beosztott brit kísérő tiszt volt.

A szerencsés földetérés és gyülekezés után a jugoszláv partizánok között maradtak. „Hónapokig bolyongtunk együtt ebben az országban” – írja Reuven Dafne. Észak, északkelet felé tartottak, a magyar határ irányába. Elhaladtak Károlyváros, majd Zágráb mellett. Május 1-én Čazmában voltak. Itt már utolérték őket az április 13-án indult másik csoport emberei.

A német megszállást követően – a partizánok beszivárgásától tartva – a magyarok megerősítették a déli határ őrizetét. A jugoszlávok ezért egyre halogatták Szenesék átjuttatását. A helyzetet a véletlen oldotta meg. Azokban a napokban találkoztak egy négyfős csoporttal, amelyik sikerrel szökött át Magyarországról. Köztük volt egy Kallós nevű személy, Fleischmann Sándor, egy szökött francia hadifogoly, (Tony), valamint egy zsidó lány, keresztény papírokkal. A partizánok

nyomban arra gondoltak, hogy Szenes a lány iraital elmehetne akár Budapestre is.

Beszéltek az átjövőkkel, s a három férfit sikerült rábírní, hogy kapcsolataik felhasználásával a már bejárt útvonalon Szenes Annát átjuttassák a Muraközbe.

Június 9-én éjszaka átkeltek a Dráván, de a sötétben eltévedtek. Mikor megvirradt, Kísszabodka előtt voltak. Kallós és Fleischmann kapcsolatot keresve bement a faluba, ahol a csendörök elfogták őket. Egy óvatlan pillanatban Kallós öngyilkos lett, míg társát megbilincselve elhurcolták. Bár Szenes és a francia elbújt, egy helybeli lakos elárulta rejtekhelyüket, így ők is hamarosan a csendörök kezére jutottak. Előtte azonban Szenes elrejtette a rádiót, amit a terepet átkutató osztag később megtalált.

Szenes Annát a szombathelyi hadtest kémelhárító osztályánál hallgatták ki, s közben rettenetesen megverték. Elvitték Sopronba is, ahol valószínűleg a német defenzív szolgálat, az Abwehr vette „kezelésbe”. Később a budapesti Hadik laktanya börtöncellájába zárták.

Július 17-én itt találkozott az azonosításra beidézett édesanyjával, akit a Gestapo még aznap letartóztatott. Lányával együtt a németek Fő utcai börtönébe került. Hosszú vizsgálat s kihallgatások sora után mégis visszaadták őket a magyar hatóságoknak. A rádióslány ellen október elején megkezdtek egy kémkedésre és hűtlenség vádjára alapozott hadbírósi per előkészítését.

Szenes Anna későbbi pere, majd törvénytelen kivégzése azonban annyira bonyolult, sok ágú folyamat, hogy annak részletes feltárása már egy külön tanulmányt érdemelne.

Egy újabb vegyes állományú ejtóernyős csoport 1944. április 13-án, valahol Károlyvárostól északnyugatra, Metlika körzetében szállt le. Tagjai voltak bizonyos John, Mack, Granville nevű személyek, valószínűleg mind fedőnéven. Ide kapott beosztást Goldstein Ferenc rádiós és Nussbecher Emil, aki Joel Pálgi néven *És jött a fergeteg* című könyvében csoportjuk történetét és a zsidó ejtóernyősök sorsát egyaránt megörökítette. Ennek tényanyagát én is felhasználtam.

Miután Cizmában utolérték Szenesék csoportját, úgy határoztak, Goldstein és Nussbecher egy másik útvonalon, ugyancsak jugoszláv segítséggel próbálkoznak bejutni Magyarországra. Elvonultak a Papuk hegységbe, jártak Voćinnál, majd VI. 19-én, a Barcs közeli Felsőszentmártonnál átkeltek a Dráván.

Átjutásukat bizonyos Sztipa nevű jugoszláv őrnagy (igazi neve Pavel Vukmanović) segítette, aki „megbízható” magyar összekötőkkel állt kapcsolatban. Ezek megígérték, segítik a két partizánt, hogy eljuthassanak Budapestre. A közelmúltban azonban olyan német okmányok kerültek elő,

amelyek azt tanúsítják, hogy Sztipát sikerült megteveszteni. Az összekötők valójában a magyar kémelhárítás s a barcsi határbiztosító parancsnokság emberei voltak. Így történhetett meg, hogy a két zsidó partizán úgy utazott a fővárosba, hogy a nyomozók „rajtuk voltak”. Sőt az elhárítás álnokul üzenetet küldött Sztipának, hogy vegye át a Felsőszentmártonban hátrahagyott rádiót. Mikor erre sor került, nyomban letartóztatták, és Budapestre hozták. Az említett „összekötők” buktatták le a kanadás ejtóernyős brit tisztet, Bodó Gusztávot is. Őt Pécsen vették őrizetbe. Szomorú sorsuk később mind egyazon bírósági ügyben kapcsolódott össze.

A budapesti zsidó vezetők, jelesül Kasztner Rezső, már 1944 februárjában jelzéseket kapott Isztambulból, hogy az ellenállás szervezésére néhány tiszt fog érkezni Budapestre. A misszió azonban egyre késétt. Mikor VI. 20-a körül Goldstein és Nussbecher Budapesten felkereste Kasztner, nem találtak lelkes fogadtatásra. Ekkor már folyamatban volt az SS-el a Joel Brand-féle tárgyalás, amelynek egyetlen és valós célja az időhúzás, a budapesti zsidóság deportálásának megakadályozása volt.

Jól jellemzi a helyzetet Braham professzor könyvének (*A magyar Holocaust*, 331. o.) ide vágó megállapítása: A küldetés „végrehajtói számára egyetlen lidércnyomás, a Mentőbizottság számára súlyos aggodalmak forrása lett. Ez utóbbiak úgy érezték, hogy valamennyi mentési tervüket veszélybe sodorná... ha szándékuk ellenére belekeverednének egy kémkedési ügybe.” Ez annyiban is jogos aggodalom volt, hogy később mind a VKF/2. osztálya, mind a katonai bíróság ténylegesen ebbe az irányba próbálta terelni az ejtóernyősök ügyét.

A Budapestre érkező Nussbechert, aki kapcsolatot teremtett Kasztnerrel, a Zsidó Tanáccsal, június 28-án letartóztatták. Goldsteint is keresték, de neki sikerült elrejtőznie a védett zsidók Kolumbusz utcai táborában. Ő később feladta magát. A letartóztatásból kiszabadult Kasztner tanácsára jelentkezett a németeknél, azt az egyeztetett taktikát követve, hogy őt – mint állította – a Brand-féle tárgyalások konkretizálása ügyében küldték Magyarországra.

Az ejtóernyősöket kihallgató németeket főleg a Kairóval létesítendő rádió forgalmi adatok érdekelték. Bár több készülék is a kezükre jutott, hiányoztak a rejtjelzést szolgáló kódkönyvek. Így most nem sikerült megvalósítani azt a tervüket, hogy a kezük között lévő rádióállomást úgymond „visszafordítsák”, s a továbbiakban hamis adatokkal „etessék”.

Sajnos arra is van példa, hogy a leszállt nyugati csoportok egyikének rádiósát sikerült megnyerniük. Ez ún. „rádiós ellenjáték” során hajlandó volt

leadni a szöveget, amellyel újabb csoportot csaltak be Magyarországra. 1944. VII. 4-én Veszprémmel földet ért egy 4 fős nyugati deszant, azzal a megbízással, hogy vegyék át egy Bakonyban harcoló – valójában nem létező – partizáncsoport vezetését. A csendőrök valamennyiüket elfogták.

Az esetet Hitlernek is jelentették, aki személyesen írta a távirat szegélyére: „Sind zu erschliessen” – agyonlőni őket. A kivégzett hősök nevét sajnos máig se ismerjük. Ez az eset is mutatja, milyen veszélynek voltak kitéve az ejtőernyősök, mikor messze, az ellenség hátában végezték harci feladataikat.

A németek azzal adták vissza az elfogott zsidó ejtőernyősöket, hogy a katonai hatóságok folytasák le ellenük az eljárást. A magyarok azonban nem siettek. A Lakatos-kormány ekkor már a háborúból való kilépésen fáradozott. Nem akartak egy kémügyet magukra venni, hiszen látták, hogy itt valójában brit tisztokról, parancsot, harci feladatot teljesítő katonákról van szó.

Kasztnerek is minden lehetőt megpróbáltak megmentésükre. A németekkel – jelesül Kurt Becherrel – folytatott tárgyalás során pl. azt akarták elérni, hogy a zsidó ejtőernyősöket hadifoglyoknak tekintsék, akikre a nemzetközi jog szabályai vonatkoznak. Hogy mennyire nem úgymond „kém”-ügyről volt szó, bizonyítja, hogy a HM és a Nemzetközi Vöröskereszt képviselői – Kasztnert is bevonva – október 14-én megállapodtak, hogy az ejtőernyősöket szabadon engedik.

Az október 15-i nyilas puccs azonban minden számítást keresztülhúzott. A katonai bíróság parancsot kapott, hogy a már folyamatban lévő ügyet példás ítélettel sürgősen zárja le.

Október 20-án került sor a kanadás Bodó Gusztáv, Tony – a francia, Nussbecher és Goldstein ügyének tárgyalására. Ítélet azonban nem született, az eljárást egy héttel elnapolták. Felmerült az is, hogy valamennyiüket Szenes Annával egy perben állítják bíróság elé, de Szenes ügyét végül mégis elkülönítették.

Szenes Anna fő tárgyalását október 28-án tartották meg. Hűtlenséggel vádolták, s Kecskés Mihály ügyész halált kért a fejére. A vezető bíró, Simon Gyula azonban a tárgyalás végén nem hirdetett ítéletet, csak azt közölte a jelenlevőkkel, hogy a végleges verdikre 8 nap múlva fog hatánapot kitűzni. Mindenki úgy érezte, a közvetlen életveszély elmúlt. A bírák halálbüntetést javasló szavazatát azonban mégis felterjesztették a vezérkar főnökéhez, Feketehalmy-Czeydner Ferenc vezérezedeshez.

November 7-én váratlanul azzal a záradékkal érkezett vissza az irat, hogy a benne foglaltak azonnal végrehajtandók. Simon százados pedig a kapott parancsot teljesítette: a perrendszerű előírások felrúgásával, védő jelenléte nélkül, a nyilvános ítélet-

hirdetést mellőzve, a fellebbezés lehetőségét kizárva, Szenes Annát kivégző osztag elé vitette, s agyonlővette.

Halálával nemcsak egy nemes lelkű, bátor leány, de úgylehet, a magyar irodalom egy jövőbeni nagy ígérete is elpusztult.

Most már csak egy névsorolvasás van hátra, hogy számba vegyük a holtakat, a túlélőket. Mi lett az ejtőernyős partizánokkal s az őket segítőkkel? Fleischmann ma is él, s a vele volt francia (Tony) is hírt adott magáról. Sztipa szökése után végigharcolta a háborút, s Jugoszlávia „Népi Hőse” lett. Jona Rosen hamis papírokkal eljutott Budapestre, ahol részt vett zsidók ezreinek mentésében. Ma Izraelben él. Goldstein a Margit körüti börtön foglyainak egy csoportjával az oranienburgi koncentrációs táborba került, s ott is halt meg. Bodó Gusztáv a rabmenetből szökött meg, s később Magyarországon élt. Nussbecher-Palgi a nyugatra szállításkor többedmagával a vagonból menekült ki, majd Budapesten részt vett az ellenállásban. A szlovákiai csoportból hősi halált halt Cvi Ben-Jakov, Ráfi Reiss és a rádióslány, Cháviva Rejk.

A fasizmus elleni harcra jelentkező 32 ejtőernyősből heten áldozták életüket, hogy a népek újra békében és szabadon élhessenek. Mintha csak róluk írta volna Szenes Anna ezeket a veretes sorokat: „Vannak csillagok, melyeknek fénye világít a földön, amikor ők maguk már régen nincsenek helyükön. Vannak emberek, akiknek csillogó emléke világít, mikor ők maguk már nincsenek köztünk.” Az ejtőernyős partizánokat, akik életüket sem kímélve példát adtak hűségből, bátorságból, emberségből, bizvást közéjük sorolhatjuk.

ESÉLY

TÁRSADALOM ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI FOLYÓIRAT

MEGJELENT AZ ESÉLY

1991/3-AS SZÁMA

(KÜLÖNSZÁM A PRIVATIZÁCIÓRÓL)

A tartalomból:

Paul Starr: A privatizáció jelentése

Csaba Iván: A jóléti állam privatizációja

Nagy-Britanniában

Orosz Éva: Az egészségügyi finanszírozásnak nemzetközi tapasztalatai

AZ ESÉLY KAPHATÓ MINDEN

NAGYOBB KÖNYVESBOLTBAN

ESÉLY SZERKESZTŐSÉG:

1083 BUDAPEST, KUN BÉLA TÉR 2.